

УДК 347.73:336.74

Отримано редакцією: 18.01.2025

Прийнято до публікації: 12.03.2025

Опубліковано: 15.04.2025

Завада Тарас Йосипович

доктор філософії з права

ORCID: 0000-0003-4321-5987

ФІНАНСОВО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті досліджено комплексні проблеми фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку в Україні та визначено перспективи його розвитку в умовах глобалізації. Проаналізовано сучасний стан нормативної бази обігу криптовалют, зокрема Закон України «Про віртуальні активи», та виявлено його ключові прогалини: невизначеність правового статусу криптовалют як засобу платежу, відсутність системного підходу до оподаткування операцій з цифровими активами, недостатність механізмів моніторингу ринку. Здійснено порівняльний аналіз моделей регулювання криптовалютних ринків у провідних юрисдикціях – США, ЄС та Китаї – та показано, що жодна з них не пропонує універсального рішення, придатного для прямого запозичення. Обґрунтовано, що глобальний характер криптовалют створює парадигмальну суперечність між національним суверенітетом у фінансовому регулюванні та транскордонною природою цифрових активів. Визначено принципи, на яких має базуватися подальший розвиток регулювання: технологічна нейтральність, пропорційність, міжнародна гармонізація, захист інвесторів та превентивна спрямованість щодо фінансових злочинів. Доведено, що вирішення проблеми функціонування криптовалютного ринку в Україні потребує міжгалузевого підходу, який поєднує інструменти фінансового, адміністративного та міжнародного права. Зроблено висновок, що формування ефективної правової політики в цій сфері є необхідною умовою підвищення податкових надходжень, залучення інвестицій та зміцнення фінансової безпеки держави.

Ключові слова: криптовалюта; фінансово-правове регулювання; віртуальні активи; глобалізація; оподаткування; міжнародне право; фінансова безпека.

Zavada Taras Yosypovych

PhD in Law

FINANCIAL AND LEGAL REGULATION OF THE CRYPTOCURRENCY MARKET IN UKRAINE: CHALLENGES AND PROSPECTS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Abstract. The article examines the complex problems of financial and legal regulation of the cryptocurrency market in Ukraine and identifies prospects for its development in the context of globalization. The current state of the regulatory framework for cryptocurrency circulation is analyzed, in particular the Law of Ukraine "On Virtual Assets," and its key gaps are identified: the undefined legal status of cryptocurrencies as a means of payment, the lack of a systematic approach to the taxation of transactions with digital assets, and insufficient market monitoring mechanisms. A comparative analysis of cryptocurrency market regulation models in leading jurisdictions – the USA, the EU, and China – is carried out, and it is shown that none of them offers a universal solution suitable for direct borrowing. It is substantiated that the global nature of cryptocurrencies creates a paradigmatic contradiction between national sovereignty in financial regulation and the cross-border nature of digital assets. The principles on which the further development of regulation should be based are defined: technological neutrality, proportionality, international harmonization, investor protection, and a preventive orientation towards financial crimes. It is proved that solving the problem of cryptocurrency market functioning in Ukraine requires an interdisciplinary approach that combines instruments of financial, administrative, and international law. The conclusion is drawn that the formation of an effective legal policy in this area is a necessary condition for increasing tax revenues, attracting investments, and strengthening the financial security of the state.

Key words:cryptocurrency; financial and legal regulation; virtual assets; globalization; taxation; international law; financial security.

ВСТУП

Стрімкий розвиток криптовалютного ринку суттєво трансформує структуру сучасних фінансових відносин, створюючи нові виклики для національних правових систем. Поява криптовалют, ICO, DeFi-протоколів та інших інструментів блокчейн-екосистеми зумовлена рівнем розвитку інформаційних технологій і глобалізацією фінансових ринків. За оцінками аналітиків, загальна капіталізація криптовалютного ринку перевищує два трильйони доларів, що робить його значущим компонентом глобальної фінансової архітектури [1; 2].

В Україні правовий статус криптовалют залишається невизначеним. Закон України «Про віртуальні активи» (2022) заклав фундамент регулювання, однак не встановив остаточно ні статус криптовалют, ні обов'язки ключових суб'єктів ринку. Правові системи як України, так і більшості інших держав фактично опинились у ситуації методологічного розриву між темпами розвитку технологій та спроможністю законодавця адекватно на них реагувати [3; 4].

Проблеми фінансово-правового регулювання криптовалют досліджували І. Спільник, О. Ярошук, В. Мандрик, В. Мороз, О. Любіна, О. Ткаченко, Д. Відал-Томас та інші вчені [1; 2; 5]. Разом з тим, залишається потреба в комплексному аналізі, який би поєднав порівняльно-правовий підхід з обґрунтуванням принципів регулювання в умовах глобалізації.

Мета статті – визначити ключові проблеми та перспективи фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та глобалізаційних процесів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз міжнародного досвіду регулювання криптовалют засвідчує відсутність єдиного підходу. У США Комісія з цінних паперів та бірж визначила криптовалюту одночасно як гроші, власність і біржовий товар, що створює складну регуляторну мозаїку на федеральному та рівні штатів. Криптовалютні компанії підлягають реєстрації як оператори з переказу грошових коштів, а на рівні окремих штатів – ліцензуванню [6]. Судова практика також є неоднорідною: у ряді рішень Bitcoin визнавався валютою, тоді як інші суди відмовляли у такому визнанні [7].

Європейський Союз рухається у напрямі уніфікації регулювання. Регламент MiCA (Markets in Crypto-Assets Regulation, 2023) створює єдину правову рамку для емітентів криптоактивів, постачальників послуг та операторів торговельних платформ на території ЄС. Він визначає правила ліцензування, вимоги до прозорості, стандарти захисту споживачів та протидії відмиванню коштів [8]. MiCA є найбільш комплексним регуляторним актом у сфері криптоактивів, який може слугувати орієнтиром для України в контексті євроінтеграції.

Китай обрав жорсткий підхід: у 2021 році повністю заборонив криптовалютні операції та майнінг, кваліфікувавши ICO як незаконну схему збору коштів. Ця модель демонструє альтернативну стратегію, зорієнтовану на повний контроль центрального банку над грошовою системою, однак супроводжується витісненням ринку у тіньовий сектор [9].

В Україні Закон «Про віртуальні активи» визначає криптовалюти як незабезпечені віртуальні активи, які не є засобом платежу. НКЦПФР та НБУ розділили повноваження щодо регулювання забезпечених та незабезпечених активів відповідно. Разом з тим, закон не вирішує низку принципових питань: порядок оподаткування операцій з криптовалютою, правовий режим майнінгу, відповідальність постачальників послуг, механізми захисту інвесторів. Фактично, законодавець розглядає криптовалюту як інструмент інвестування, але не як «гроші» чи «валюту», що обмежує можливості правозастосування [4; 10].

Глобальний характер криптовалют створює фундаментальну суперечність: держава прагне регулювати фінансові відносини в межах національного суверенітету, тоді як криптовалютний ринок функціонує поза географічними кордонами. Ця парадигмальна колізія унеможливорює ефективне національне регулювання без міжнародної координації. Історія свідчить, що глобальні виклики потребують спільних рішень – аналогічно до Паризької кліматичної угоди, системи МВФ або стандартів FATF у сфері протидії відмиванню коштів [11; 12].

На основі проведеного аналізу можна визначити принципи, на яких має базуватися подальший розвиток фінансово-правового регулювання криптовалютного ринку в Україні. По-перше, принцип технологічної нейтральності: правові норми мають регулювати суспільні відносини, а не конкретні технології, щоб забезпечити адаптивність регулювання до швидких

технологічних змін. По-друге, принцип пропорційності: регуляторний тиск має відповідати ступеню ризику, що створюється відповідним видом діяльності. По-третє, принцип міжнародної гармонізації: національне законодавство має розвиватися з урахуванням глобальних стандартів (FATF, MiCA, рекомендації G20). По-четверте, принцип захисту інвесторів та споживачів: впровадження обов'язкової верифікації, регулярних аудитів платформ і розкриття інформації. По-п'яте, принцип превентивної спрямованості: механізми протидії використанню криптовалют для фінансування тероризму, відмивання коштів та ухилення від оподаткування [13; 14].

ОБГОВОРЕННЯ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Результати дослідження підтверджують, що проблема функціонування криптовалютного ринку в Україні не може бути вирішена у рамках окремої галузі права. Необхідний міжгалузевий підхід, який поєднує інструменти фінансового права (оподаткування, ліцензування), адміністративного права (контроль, моніторинг) та міжнародного права (гармонізація стандартів, транскордонна співпраця).

Практичні рекомендації включають: внесення змін до Податкового кодексу України щодо визначення порядку оподаткування операцій з криптоактивами; створення єдиного регуляторного органу або чітке розмежування повноважень між НБУ, НКЦПФР та ДСФМ; запровадження обов'язкової реєстрації та ліцензування постачальників послуг з криптоактивів; розробка дорожньої карти імплементації ключових положень MiCA в національне законодавство.

Обмеженням дослідження є переважно нормативно-аналітичний характер роботи. В умовах війни емпіричні дані щодо реального обсягу криптовалютних операцій в Україні обмежені. Перспективою подальших досліджень є емпіричний аналіз впливу впровадження Регламенту MiCA на криптовалютні ринки країн-кандидатів ЄС.

ОБГОВОРЕННЯ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати низку практичних рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання досліджуваної проблематики, які можуть бути використані у законотворчій та правозастосовній діяльності.

ВИСНОВКИ

Фінансово-правове регулювання криптовалютного ринку в Україні перебуває на етапі становлення і характеризується низкою системних прогалин: невизначеністю правового статусу криптовалют як платіжного засобу, відсутністю цілісного механізму оподаткування, недостатністю контрольно-наглядових інструментів. Закон «Про віртуальні активи» заклав нормативну основу, проте потребує суттєвого доопрацювання.

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду засвідчує, що жодна з існуючих моделей регулювання не є універсальною. Для України оптимальним є поетапний підхід з орієнтацією на Регламент MiCA ЄС як найбільш системний і сумісний з євроінтеграційними зобов'язаннями.

Глобальний характер криптовалют вимагає виходу за межі суто національного регулювання. Формування ефективної правової політики у цій сфері залежить від здатності України інтегруватися у міжнародні механізми координації, зберігаючи при цьому пріоритет національних інтересів – зміцнення фінансової безпеки, збільшення податкових надходжень та захист прав учасників ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Спільник І., Ярощук О. Інституалізація криптовалюти: регулювання, правовий статус, облік і оподаткування. <https://doi.org/10.35774/ibo2020.02.081>
2. Мандрик В. О., Мороз В. П. Законодавче регулювання обігу криптовалют в Україні, проблеми та перспективи їх розвитку. <https://doi.org/10.15421/40290415>
3. Любкіна О., Ткаченко О. До питання імплементації міжнародного досвіду регулювання фінансового активу: криптовалюти. DOI: 10.35774/sf2020.04.157
4. Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX. Відомості Верховної Ради. 2022. № 31. Ст. 1.
5. Vidal-Tomás D. The Effect of the Launch of Bitcoin Futures on the Cryptocurrency Market: An Economic Efficiency Approach. Mathematics. 2021. Vol. 9, No. 4, Art. 413.
6. Investor Bulletin: Initial Coin Offerings. U.S. Securities and Exchange Commission. 2017.

7. Memorandum Opinion, United States District Court, Eastern District of Texas. 2013.
8. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council (Markets in Crypto-Assets – MiCA). Official Journal of the EU. 2023.
9. Народний банк Китаю. Заява щодо заборони ICO та криптовалютних операцій. 2017–2021.
10. Позиція НКЦПФР щодо регулювання ринку віртуальних активів в Україні. 2022.
11. Кибиш І. В., Лугіна Н. А. Запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із використанням криптовалюти. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 4. С. 287–292.
12. Пархоменко Ю. В. Зміна ролі криптовалют у світовій фінансовій системі через збройну агресію проти України. Наукові праці НДФІ. 2022. Вип. 2. С. 21–26.
13. Maurer T., Nelson A. Cyber Threats to the Financial System Are Growing. Finance & Development, IMF. 2021.
14. Жидовська Н. М. Передумови запровадження оподаткування операцій із криптовалютами в Україні. Вісник ОНУ. Серія: Економіка. 2019. Т. 24. Вип. 2. С. 108–112.

REFERENCES

1. Spilnyk, I., & Yaroshchuk, O. (2020). Instytutalizatsiia kryptovaliuty: rehuliuвання, pravovyi status, oblik i opodatkuvannia [Institutionalization of cryptocurrency: regulation, legal status, accounting and taxation]. <https://doi.org/10.35774/ibo2020.02.081>
2. Mandryk, V. O., & Moroz, V. P. (2019). Zakonodavche rehuliuвання obihu kryptovaliut v Ukraini [Legislative regulation of cryptocurrency circulation in Ukraine]. <https://doi.org/10.15421/40290415>
3. Liubkina, O., & Tkachenko, O. (2020). Do pytannia implementuvannia mizhnarodnoho dosvidu rehuliuвання finansovoho aktyvu: kryptovaliuty [On implementing international experience of financial asset regulation: cryptocurrencies]. DOI: 10.35774/sf2020.04.157
4. Law of Ukraine "On Virtual Assets" No. 2074-IX of 17.02.2022. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2022, No. 31, Art. 1.
5. Vidal-Tomás, D. (2021). The Effect of the Launch of Bitcoin Futures on the Cryptocurrency Market: An Economic Efficiency Approach. Mathematics, 9(4), 413.
6. U.S. Securities and Exchange Commission. (2017). Investor Bulletin: Initial Coin Offerings.
7. Memorandum Opinion, United States District Court, Eastern District of Texas. (2013).
8. Regulation (EU) 2023/1114 (Markets in Crypto-Assets – MiCA). Official Journal of the EU, 2023.
9. People's Bank of China. (2017–2021). Statements on the prohibition of ICO and cryptocurrency operations.
10. National Securities and Stock Market Commission of Ukraine. (2022). Position on virtual assets market regulation.
11. Kybysh, I. V., & Luhina, N. A. (2022). Zapobihannia kryminalnym pravoporushenniam, pov'iazanym iz vykorystanniam kryptovaliuty [Prevention of criminal offenses related to cryptocurrency use]. Analitychno-porivnialne pravoznavstvo, (4), 287–292.
12. Parkhomenko, Yu. V. (2022). Zmina roli kryptovaliut u svitovii finansovii systemi cherez zbroinu ahresiiu proty Ukrainy [The changing role of cryptocurrencies in the global financial system due to armed aggression against Ukraine]. Naukovi pratsi NDFI, (2), 21–26.
13. Maurer, T., & Nelson, A. (2021). Cyber Threats to the Financial System Are Growing. Finance & Development, IMF.
14. Zhydovska, N. M. (2019). Peredumovy zaprovadzhennia opodatkuvannia operatsii iz kryptovaliutamy v Ukraini [Prerequisites for the introduction of taxation of cryptocurrency operations in Ukraine]. Visnyk ONU. Seriya: Ekonomika, 24(2), 108–112.

© Автор(и), 2025. Ця робота ліцензована за Creative Commons Attribution 4.0 International License